

ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨੋ-ਸੰਤਾਪ : ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ

AADUNIK MANUKH DA MANO-SANTAP: JHANJRAN WALE PAIR

ਡਾ. ਨਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ (Dr. Naresh Kumar)

ਹੰਸਰਾਜ (Hansraj)

ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਐਸੋਸੀਏਟ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ (Head & Associate Professor)

ਖੋਜਾਰਥੀ (Research Scholar)

ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਡੋਗਰੀ ਵਿਭਾਗ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕੇਂਦਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਧਰਮਸ਼ਾਲਾ (ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼)

Email ID: nareshaman2002@yahoo.co.in ਮੋਬਾਈਲ: +91-9878889269

ਸਾਰ (Abstract)

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਦਹਾਕਿਆਂ ਦੌਰਾਨ ਬੁਨਿਆਦੀ ਪਰਵਰਤਨਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਸਾਡੀ ਜੀਵਨ ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣਾਂ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਘੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ, ਉੱਥੇ ਇਸ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਕਲਾਤਮਕ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਨਵੇਂ ਸਰੋਕਾਰ ਉੱਭਰ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਏ ਬੁਨਿਆਦੀ ਆਰਥਕ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ, ਰਾਜਸੀ ਉਤਰਾਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਬਾਵਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਨਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ, ਉਸਨੂੰ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਦਕਾ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੂਝ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਵਿਚਲੀ ਨਾਰੀ ਪਾਤਰ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ/ਪਛਾਣ ਦਾ ਸੰਕਟ ਕੱਢਦੀ ਹੈ। ਪਿਤਰਕੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਨਾਰੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਿਆਣਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਸਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਚੋਗਿਰਦੇ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਅਤੇ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਵਾਦ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਨਾਰੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਘੋਖਵੀਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਰਾਹੀਂ ਨਾਰੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ, ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ, ਸੰਵੇਦਨਾ, ਮਸਲੇ, ਵੰਗਾਰਾਂ, ਸਥਿਤੀਆਂ, ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਦੀ ਸਨਾਖਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਥਾ-ਪਾਠ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਮਿਥੇ, ਇਸ ਮਜ਼ਮੂਨ ਵਿਚ ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ, ਨਾਟਕੀ ਕਲਾ, ਬਿਆਨ ਢੰਗ, ਸੂਤਰਧਾਰੀ ਜੁਗਤ, ਭਾਸ਼ਾ, ਪ੍ਰਤੀਕ ਆਦਿ ਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਕੀਵਰਡ (Keyword): ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਬਿਰਤਾਂਤ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ, ਸੰਵੇਦਨਾ, ਟਰਾਂਸ ਜੈਂਡਰ, ਹੈਸ-ਟੈਗ, ਵਿਵੇਕ ਵਿਲੱਖਣਤਾ।

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿਚ ਲਿਪੀਆਂਤਰਣ (ਖਸਮਾਂ ਖਾਣੀਆਂ, 1998) ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ (ਤੀਸਰੀ ਦਸਤਕ, 2002) ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਨਾਟ-ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ-ਨਾਟਕ (ਉਸ ਦਾ ਪੀਐੱਚ.ਡੀ ਦਾ ਖੋਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ) 2007 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਵਲ ਉਹ ਪਿਛੇਤਰੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ ਨੀਲੇ ਮੇਰਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ 2017 ਈ. ਵਿਚ ਵਾਹਗਾ ਪਤ੍ਰਿਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੜੀਵਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਹਿਤਕ ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵੇਦਨ ਕਹੀਏ ਕਿਸ (ਅੱਖਰ, ਅੰਕ: ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2019), ਮਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਬੀਵਹੀ (ਰਾਗ, ਅੰਕ: ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2020), ਆਖਰ ਉਹ

ਹਾਰ ਗਿਆ (ਅੱਖਰ, ਲਾਕਡਾਊਨ ਅੰਕ: 2020), ਜੇਬਕਤਰੀ (ਨਜ਼ਰੀਆ, ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2020), ਗਰਦਿਸ਼ (ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 2 ਅਗਸਤ 2020), ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ (ਏਕਮ, ਅਪ੍ਰੈਲ-ਸਤੰਬਰ 2020), ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਸਮਾਨ (ਵਾਹਗਾ, ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2020), ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ (ਸਿਰਜਣਾ, ਅਪ੍ਰੈਲ-ਜੂਨ 2021, ਅੰਕ: 200), ਹੈਸ ਟੈਗ#ਤੂੰ ਉਹ (ਕਾਣੀਧਾਰਾ, ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2021, ਅੰਕ: 62) ਅਤੇ ਲਿਪ ਗਲੇਸ (ਕਹਾਣੀ ਧਾਰਾ, ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2021, ਅੰਕ: 60) ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਤੇ ਸ਼ੈਲੀ ਕਾਰਣ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਆਖਰ ਉਹ ਹਾਰ ਗਿਆ 'ਤੇ ਪੀ.ਟੀ.ਸੀ ਵੱਲੋਂ ਛੋਟੀ ਮੂਵੀ ਪਤਵਾਰ ਬਣਾਈ ਗਈ ਤੇ ਉਸ ਛੋਟੀ ਮੂਵੀ ਦਾ 2020 ਦੀਆਂ

ਚੰਗੀਆਂ ਮੂਵੀਆਂ ਵਿਚ ਨਾਮ ਵੀ ਦਰਜ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਲਿਪੀਆਂਤਰਣ ਨਾਲ ਜੁੜਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਉਹ ਆਪ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਪਿੜ ਵਿਚ ਉਤਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਿਭਾ ਦੀ ਕਲਾ ਨਿਪੁੰਨਤਾ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਅਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ (2021) ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਦਸ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਤ੍ਰਿਕਾਵਾਂ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਪੂਰਵ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜੇਬਕਤਰੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਅਤੇ ਬਣਤਰ-ਬੁਣਤਰ ਦੀਆਂ ਬੁਣਤਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਬਣਾਉਣਾ ਅਧਿਐਤਾ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਜਮੂਨ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸੂਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਗਲਪ ਦੇ ਪ੍ਰਬੁਧ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ:

ਸਾਡੀ ਮੁੱਖ ਦਿਲਚਸਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਬਤੌਰ ਇਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਧਾ ਦੇ ਜਾਣਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਵਿਧਾ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਕਲਾਤਮਕ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ ਜਾਂ ਸਮਝਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਅਤੇ ਬਣਤਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਥੀਮਕ ਉਸਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।¹

ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ ਹੁਰਾਂ ਇਹ ਟਿੱਪਣੀ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਅਧਿਐਨ-ਵਿਧੀ ਸੰਬੰਧੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਵਿਧੀ ਹਰੇਕ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਆਲੋਚਕ ਦਾ ਪ੍ਰਥਮ ਮਨੋਰਥ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਬਿਰਤਾਂਤ’ (narrative) ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। “ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਅਨੁਭਵ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਮਵੱਧ ਵਰਣਨ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”² ਕਾਰਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ‘ਬਿਰਤਾਂਤ’ ਨਿਤ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਸਾਧਾਰਣ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਸਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਮਕਾਲੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦੀ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਕਥਾ-ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਥਾ-ਰਚਨਾ ਦੇ ਤਕਨੀਕੀ ਪੱਖ ਵਲ

ਸੰਕੇਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਆਂਤਰਿਕ ਸੰਗਠਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਤਰ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੰਦਰਭ ਇੱਕ ਕੜੀ ਵਿਚ ਬੱਝ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਏਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਬਿਰਤਾਂਤ ਬਾਰੇ ਇਕ ਟਿੱਪਣੀ ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਇਸਦੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਕਿਰਿਆਤਮਕ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:

ਬਿਰਤਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਤੋਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਪਾਠ ਤੱਕ ਅਪੜੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਕਾਇਆ ਵਿਚ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਤਕਨੀਕ, ਜੁਗਤਾਂ, ਰੂੜੀਆਂ, ਨੇਮਾਂ ਜਾਂ ਸੰਰਚਨਾਤਮਕ ਨੇਮ-ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਹੈ।³

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਹੱਥਲਾ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਆਪਣੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਕਾਰਣ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਕਿਰਪਾਲ ਕਜਾਕ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਨਕਸ਼ ਪਛਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨਤਾ, ਕਲਾਤਮਕ ਨਿਭਾਅ, ਕਥਾ-ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਸੱਜਰੇ ਜਾਵੀਏ, ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਜਟਿਲਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਵਿਸੰਗਤੀਆਂ ਦੀ ਕਲਾ-ਕੋਸ਼ਲਤਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹਾਸਲ ਹੈ।⁴

ਮੈਂਨੂੰ ਇਹ ਆਖਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ, “ਨੀਲੇ ਮੇਰਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ” ਜਿਹੀ ਇਕੋ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਲੇਖਕਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸੁਹਿਰਦ ਜਗਤ ਵਿਚ ਬਣਦੀ ਥਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹੈ।⁵

ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਇੱਕ ਟਿੱਪਣੀ ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਜੁਗਤਾਂ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਅਨੁਸਾਰ:

“ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਰਿਦਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਲੰਬਾਈ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖਮੀਰ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਤੇ ਨਾਵਲੀ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਇਸ ਵਿਧਾ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਵਿਸਤਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਜੋਹਣ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”⁶

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀ 'ਤੇ ਖਰਾ ਉਤਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਨਾਵਲੀ ਵਿਸਤਾਰ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਸੱਪਸਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਆਪਣਾ ਮੰਤਵ ਸਿੱਧ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਾਤਰ, ਸੰਵਾਦ ਅਤੇ ਕਥਾਨਕ ਉਸ ਦੀ ਪਕੜ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਬਾਹਰ ਹੁੰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਸਲ ਦੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸਾਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਪੱਧਰਾ ਸਪਾਟ ਬਿਆਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨ ਦਿੰਦੀ। ਰਮਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਜੁਗਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨੁਕਤਾ ਉਸ ਦੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੈਸ਼ ਟੈਗ#ਤੂੰ ਉਹ ਤੇ ਲਿਪ ਗਲੇਸ਼ ਸਿਰਲੇਖ ਉਸ ਮੈਟਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੀ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੇ ਤੇ ਮਲਟੀ ਮੀਡੀਆ ਨੇ ਸਾਡੀ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਤੇ ਜੇ ਅਸਰ ਪਾਇਆ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪ੍ਰਤੱਖ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੇ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਵਾਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ :

ਮੈਨੀ ਟਾਈਮਜ਼ ਮਿਰੇਕਲਜ਼ ਹੈਪਨਜ਼.....ਆਟੀਫੀਸਲੀ ਐਬਰੀਓ
ਟਰਾਂਸਫਰ..... ਕਮ ਆਨ ਯਾਰ! ਗਿਵ ਮੀ ਯੂਅਰ ਸਮਾਈਲ! 7

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਜਾਣ-ਬੁਝ ਕੇ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਉਸ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਭਾਅਵਿਕ ਤਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਵੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪੱਖੋਂ ਦੂਸਰੀ ਜੁਗਤ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਧੁਨੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਧੁਨੀਆਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਤੇ ਖਾਸਕਰ ਵੇਦਨ ਕਹੀਏ ਕਿਸ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਧੁਨੀਆਂ "ਚਿਚ...ਚਿਚ...ਚਿਚ.."ਆਦਿ ਹਨ। ਏਥੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰਾਂ ਹੱਥਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਮੈਟਰੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਝੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ:

"ਜਾਰ, ਗੱਲ ਕੀ ਸੁਣਾਵਾਂ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਜੰਮਿਆ ਵੀ ਨੀ ਹੋਣਾ
ਸੈਤ...ਚਰਾਸੀ ਦੀ ਗੱਲ ਆ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਸੀ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਬੂ
ਟੈਕ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਦੋਂ..." 8

ਇਸੇ ਤਰਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸੁਭਾਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹਿੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸੂਖਮਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ ਦੀ ਪਾਤਰ ਸਰਬਜੀਤ ਦੀ ਬੋਲੀ ਨਾਲ ਪਾਠਕ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਸੰਨਿਆਸੀ ਦਾ ਚਿਤਰ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਉੱਪਰ ਨਜ਼ਰ ਘੁਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਾਤਰ ਦਾ ਹਰ ਸੰਵਾਦ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਚਨ ਲਗਦਾ ਹੈ:

ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ ਯੇ ਏਕ ਆਮ ਅਭਿਆਸ ਹੈ, ਐਸਾ ਸੁਰੂ-ਸੁਰੂ ਮੇ ਹੋਤਾ
ਹੀ ਹੈ। ਆਪ ਸਾਤ ਦਿਨੋਂ ਕੇ ਸ਼ਿਵਰ ਕੇ ਉਪਰੰਤ ਬਤਾਈਏਗਾ ਕਿ ਆਪ
ਓਮ ਕੇ ਜਾਪ ਮੇਂ ਤਬ ਕਿਆ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ, ਯਹੀ ਜੇ ਆਪ ਤਬ ਦੇਖ ਰਹੇ
ਹੋਗੇ, ਵਹੀ ਆਪ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਗੀ, ਔਰ ਕੋਈ ਭਗਤ-ਜਨ ਕੁਛ ਪੂਛਨਾ
ਯਾ ਕਹਿਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ? 9

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ 21ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਉਹ ਵੇਦਨਾ ਪੇਸ਼ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੈਤਿਕਤਾ ਉਪਰ ਟਿਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰੀਰਕ ਜਾ ਕਾਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਕਰਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਵਧਦਾ ਗਲਬਾ ਤੇ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਜਬਰਦਸਤੀ ਲਪੇਟਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਨਾ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੰਤਾਪ ਹੰਡਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਮਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਥੀਵਹੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਇੱਕ ਧੀ ਵੇਸ਼ਵਾਗਮਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿਉ ਨਾਲ ਹਮ-ਬਿਸਤਰ ਹੋਣ ਹੋਟਲ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਿਉ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਪਿਉ ਧੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਨੂੰ ਟੁੱਟਦਾ ਦੇਖ ਜੀਵਨ ਦਾਅਤੇ ਲਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਪਾਤਰ ਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਵਿੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਮਕਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਸਿਸਟਮ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸੰਤਾਪ ਦੀਆਂ ਗਥਾਵਾਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ

ਸਮਝਣ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਦੇ ਕੱਚ-ਸੱਚ ਦੀ ਸਮਝ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਦੀਆਂ ਸਰੀਰਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਾਤਮਕ ਵਿੱਲਖਣਤਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਮਨ, ਭੈਅ, ਸੰਤਾਪ ਅਤੇ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੇ ਖੌਫ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੀਮਤ ਸਰੋਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਬਦਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਰੋਲ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ/ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗਲਬੇ ਕਾਰਣ ਤਣਾਓ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਮਨੋਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬਿਆਨਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਇਹ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਆਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਅਨੁਸਾਰ ਘੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਸਥਿਤੀਆਂ/ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਘਾੜਤ ਦੀ ਜੁਗਤ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕਥਾਨਕਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਕਥਾਨਕ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰਬੁੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਜਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਬਣ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਂਦੀ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਮਸਲਿਆਂ/ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਹਰ ਸਰੋਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਵੇਖੋ ਜਾਂ ਸਕਦੇ ਹਨ:

ਮੈਂ ਡੁੱਬ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਨਾ ਇਸ ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਹੀ, ਸੋਚਦਾ, "ਕਿਥੇ ਗਲਤੀ ਹੋਈ ਏ? ਡਾਕਟਰ ਚਰਨਜੀਤ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚੋਂ ਹੱਸਦਾ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਗਿੱਲੀਆਂ ਹੋਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਛਿੱਟਾਂ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਆਣ ਡਿੱਗਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਆਣ ਡਿੱਗਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਉਹਦੀ ਜੂਠ ਪੀਆਂਗਾ? ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ...ਉਹ ਡਾਕਟਰ ਏ...! ਡਾਕਟਰ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦਾ ਰੂਪ ਹੁੰਦੈ!!" ¹⁰

ਮੈਂ ਕੋਈ ਸ਼ੈਲਫ 'ਤੇ ਸਜਾਇਆ ਭਾਂਡਾ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਚਾਹਿਆ ਵਰਤ ਲਿਆ ਤੇ ਜਦੋਂ ਚਾਹਿਆ ਧੋ-ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਸਜਾ ਲਿਆ। ਤੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰੀ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਦਾ ਬਾਪ, ਮਮਾ ਡੈਡ ਦਾ ਪੁੱਤ ਤੇ ਸੱਤੀ ਦਾ ਹੈਸ਼ ਟੈਗ...।" ¹¹

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਅਗਲੀ ਜੁਗਤ ਨਾਟਕੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੈ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ਤੇ ਛੋਟੀ ਮੂਵੀ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਇਸ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਾਟਕ ਦੀ ਵਿਧਾ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਦੇ ਸੰਵਾਦਾਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਉੱਪਰ ਵਧੇਰੇ ਵੇਖਿਆ ਜਾਂ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਕਿਸੇ ਮੂਵੀ ਦੇ ਸਕਰੀਨ ਦੇ ਡਾਇਲਾਗ ਹੀ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਜੁਗਤ ਜਿਥੇ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਅੰਤ ਤਕ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਦ ਇਹ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਵਰਗੀ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਤਾਈਂ ਉਲਝਾਉਂਦੀ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸੱਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਧਾਲੀਵਾਲ ਦਾ ਮੁੱਖ ਹਥਿਆਰ ਹੈ। ਲੇਖਿਕਾ ਬੋਲੇੜੇ ਬਿਵਥਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ:

"ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ! ਕੀ ਹੋਇਆ ਤੈਨੂੰ?" ਇੱਕ ਦਿਨ ਗੀਤ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਅੱਖੀ ਹੋ ਕੇ ਬੋਲੀ।

"ਨਹੀਂ ਗੀਤ, ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਬਸ! ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੇਰੀ-ਮੇਰੀ ਨੇੜਤਾ...ਇਹ ਸਭ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ।" ਮੈਂ ਕਤਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

"ਕਿਉਂ? ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਠੀਕ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਕੀ ਹੋਇਆ, ਜੇ ਇੰਨਾ ਬਦਲ ਗਈ?" ਗੀਤ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਪੁੱਛ ਰਹੀ ਸੀ। ¹²

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦਮਨ ਦੇ ਕੁਰਾਹੇ ਦੀ ਝੰਬੀ ਹੋਈ ਇਸਤਰੀ ਹੁਣ ਆਪਣੀ ਦੇਹ, ਹੁਸਨ, ਸਮਾਂ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਆਤਮ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਆਤਮ ਅਵਲੋਕਨ ਦੇ ਸੰਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤੇ ਦਮਨ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਬਖੀਏ ਉਧੇੜਦੀ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਇਕ ਨਵੇਂ ਤੇ ਬੇਬਾਕ ਮੁਹਾਵਰੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿਚ ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜੋ ਔਰਤ ਮਰਦ ਤੋਂ ਤੀਸਰੇ ਜੈਂਡਰ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਜੈਂਡਰ (ਟਰਾਂਸ ਜੈਂਡਰ) ਸੰਬੰਧੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਉਹ ਵਧੇਰੇ ਸੰਜੀਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਤੀਸਰੇ ਜੈਂਡਰ ਸੰਬੰਧੀ ਸੋਚ ਬਦਲੀ ਹੈ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਜੈਂਡਰ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਤੀਸਰਾ ਜੈਂਡਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਫਰਤ ਜਾਂ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਪਾਤਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਆਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਸੰਤਾਪ ਭੋਗਦੇ ਮਨੁੱਖ ਅਸੀਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੇਦਨਾ/ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਅਸਲ ਮਨੁੱਖੀ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸਮਝਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਤੀਸਰੇ ਜੈਡਰ ਦਾ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਸੰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਭੋਗਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਇਸ ਸੰਤਾਪ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਖਾਸਕਰ ਮਾਂ। ਮਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਸਭ ਬੱਚੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਜਦ ਕਦੇ ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਅੰਮੀ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ ਐ... ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ, ਪਰ ਉਹਦੀ ਤਸੀਰ ਬੜੀ ਨਰੋਈ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਬੜੀ ਗੁਣਕਾਰੀ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਛਿੱਲ ਕੇ ਖਾ ਲਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਚਮੜੀ ਤੇ ਲਾ ਲਵੇ। ਸੈਂ ਰੋਗਾਂ ਦੀ ਦਵਾ ਐ... ਇਹਦੇ ਕੰਡੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਭਰਮ ਈ ਹੁੰਦੇ ਨੇ... ਮੈਨੂੰ ਬੁਕਲ 'ਚ ਘੁੱਟ ਲੈਂਦੇ... ਮੇਰੀ ਸਰਬਜੀਤ ਤਾਂ ਕੁਆਰ ਗੰਦਲ ਐ...।" ¹³

ਕੋਈ ਵੀ ਲੇਖਕ ਸਭ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਾ ਢੰਗ ਹੀ ਨਿਵੇਕਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੋਕਾਰ ਪੂਰਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਵਾਇਤ ਦਾ ਨਿਭਾ ਕਰਦੀਆਂ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਸਿਰਜਣੀਆਂ ਵੀ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪਣੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਔਰਤ, ਮਰਦ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਜੈਡਰ ਨੂੰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਵੀ ਔਰਤ ਹੋਣ ਕਾਰਣ ਔਰਤ ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਭਾਵੁਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹ ਸਭ ਸਮਾਜਿਕ ਬਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖੀ ਨਜ਼ਰ ਤੋਂ ਵੇਖਦੀ ਹੈ। ਤਲਖ ਤੇ ਸੁਭਾਵਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਾਪਰਨ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਵਾਪਰਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਿਵੇਕਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰ/ਗਲਪਕਾਰ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। "ਕਿਸੇ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਟੈਕਸਟ 'ਚ ਵਾਪਰਨਾ ਹੀ ਅਹਿਮ ਹੈ। ਵਾਰਿਸ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ:

ਯਾਰਾਂ ਅਸਾਂ ਨੂੰ ਆਣ ਸੁਆਲ ਕੀਤਾ, ਕਿੱਸਾ ਹੀਰ ਦਾ ਨਵਾਂ ਬਣਾਈਏ ਜੀ ਜਾਹਿਰ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਿੱਸੇ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਇਹਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲੋਂ ਵਧ ਇਹਦੇ ਗਲਪੀ ਸਥਲ ਦੇ ਵਾਪਰਨ 'ਚ ਹੈ।" ¹⁴

ਬਿਰਤਾਂਤਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ "ਮੈਂ ਪਾਤਰ" ਅਜਿਹੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀਪਰਕ ਜੁਗਤ ਹੈ ਜੋ ਕਥਾ-ਪਾਠ ਨੂੰ ਸੰਭਾਵਿਕਤਾ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਮਦਦਗਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਸੂਤਰਧਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲੇਖਿਕਾ ਪੁਰਸ਼ ਸਤਾ ਦੀ ਦਰਿੰਦਗੀ, ਕਮੀਨਗੀ, ਕਲੰਕਤ-ਕਾਮੁਕਤਾ, ਪਵਿੱਤਰ ਅਤੇ ਮਾਸੂਮ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਹੋ ਰਹੇ

ਘਾਣ ਦੀ ਦਿਲ-ਕੰਬਾਊ ਵਿਥਿਆ ਨਾਲ ਹਰ ਬਸਰ ਨੂੰ ਕਟਹਿਰੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

1984 ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਕ ਫਸਾਦਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜਿਸ ਸਹਿਜ-ਸਾਧਾਰਣ ਸੋਝੀ ਨਾਲ ਧਾਲੀਵਾਲ ਨੇ ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਵੇਦਨ ਕਹੀਏ ਕਿਸ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਲਾ-ਮਿਸਾਲ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁਰਾਸੀ ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਦਾ ਸਹਿਜ-ਚਿੱਤਰ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਸਾਂਝੇ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਦੀ ਸਦੀਵਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬਲਤਾ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਮੁਹਾਰੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

"ਫਿਰ... ਇੱਕ ਦਿਨ... ਦੋ ਟੱਰਕ ਆਏ... ਮਿਲਟਰੀ ਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਚਾਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਪੰਜ ਫ਼ੌਜੀ ਸੀਗੇ... ਇੱਕ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਸਾਬੂ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਤਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਗਦਾ ਬੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਾਹਵਾ ਸਾਰੀਆਂ, ਕੁਝ ਤਾਂ ਅੱਧ ਸੜੀਆਂ ਨੇ ਕੁਝ ਗੋਲੀਆਂ-ਗਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਮਰੇ ਨੇ। ਇਹ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਬੂ ਪਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਬੇਅ ਮਾਰ ਚੱਲੀਆਂ ਸੀ, ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਲੈ ਆਏ ਅੱਚਿਚ... ਚਿਚ... ਚਿਚ... ਮੰਗਿਆ...!" ਬਾਬਾ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਵੀ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਘਸਮਾਨ ਮਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।" ¹⁵

ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸੰਕੇਤਕ ਸੰਵਾਦਾਂ ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਭ੍ਰਾਂਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਦੀ ਹੋਈ ਨਵੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਵੀ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ ਹੀਆ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਨਾਰੀ ਲੇਖਕਾਵਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਔਰਤ, ਮਰਦ ਤੇ ਤੀਸਰੇ ਜੈਡਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਕੋ ਵੇਲੇ ਸਾਰਥਕ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ:

"ਜੀਨਾ! ਇਹ ਸਾਡੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਬੰਦੇ ਔਰਤਖੋਰ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਕਈ ਜਨਾਨੀਆਂ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਮਰਦਬਾਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ..." ¹⁶

ਔਰਤ ਉਪਰ ਸਮਾਜਿਕ ਦਬਾਅ ਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ ਦਾ ਸ਼ਿਖਰ ਮੇਰਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਦਰ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਮਰਦ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਤੋਂ ਨਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਅਤੇ ਹੈਸ ਟੈਗ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਨੁੱਖੀ ਮਰਿਆਦਾ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਹਾਸਿਲ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਅਪ੍ਰਵਾਨਗੀ, ਕਿਤੇ ਅਸਫਲਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ, ਕਿਤੇ ਨਿੰਪੁਸਕ ਤੇ ਬਾਂਝ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਸਰੋਕਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਧਾਲੀਵਾਲ ਦੀਆਂ ਇਹਨਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਔਰਤ ਜਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਅਸਮਾਨ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਵਾਂਗ ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲੈਣ ਤਾਂ ਮਰਦ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦਾ ਜੁਆਬ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਸਿਰਫ ਮੰਨੇਰੰਜਨ ਦਾ ਵਸੀਲਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਦਿਖਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਸਥਿਤੀਆਂ/ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਸਵਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਉਪਜਦੇ ਸਵਾਲ ਹੀ ਕਿਸੇ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਕ

ਦੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਤੋਂ ਵੇਖਿਆਂ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਨਿਭਾ ਪੱਖੇ ਸਾਰਥਕ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਨਾਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਸੀਮਾਵਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਅਵਕ ਹੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨਾਲ ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਦਰਜ ਕਰਵਾ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਕਲਾ ਕਿਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬੇਸ਼ਕ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਸਫਰ ਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਨਾ: 09.
2. <https://www.shabdkosh.com/dictionary/punjabi-english>
3. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ, ਸੰਵਾਦ ਪੁਨਰ-ਸੰਵਾਦ, ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਨੇ: 162-163.
4. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2021, ਪੰਨਾ: 09.
5. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 12.
6. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ, ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਸ਼ਾਸਤਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2014, ਪੰਨਾ: 34.
7. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2021, ਪੰਨੇ 14-15.
8. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 98.
9. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 81.
10. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 21.
11. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 62.
12. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 29.
13. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 89.
14. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਰਸੀ, ਬਿਰਤਾਂਤ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਚਿੰਤਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਕਾਦਮੀ, ਦਿੱਲੀ, 2006, ਪੰਨਾ: 51.
15. ਅਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਧਾਲੀਵਾਲ, ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ, 2021, ਪੰਨਾ: 98.
16. -ਉਹੀ-, ਪੰਨਾ: 56

Cite this Article-

ਡਾ. ਨਰੇਸ਼ ਕੁਮਾਰ (Dr. Naresh Kumar) & ਹੰਸਰਾਜ (Hansraj), ਆਧੁਨਿਕ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨੋ-ਸੰਤਾਪ: ਝਾਂਜਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪੈਰ (AADUNIK MANUKH DA MANO-SANTAP: JHANJRAN WALE PAI), ਅਰਮਾਨ (ARMAAN), ISSN: 2583-9446 (O), Volume 3, Issue 3, July-September 2025, Page: 08-13.

Journal URL: www.armaan.org.in

DOI: <https://doi.org/10.64119/armaan.vol.3.issue3.02>

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).